

مهارت زبانی خواندن رشد و آموزش آن

تألیف

موراژ استوارت

رونا استینشورپ

ترجمه

مهدی دستجردی کاظمی

عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی

فرزانه دستجردی کاظمی

کارشناسی ارشد روان‌شناسی بالینی

و کارشناسی ارشد روان‌شناسی آزمایشگاهی کاربردی

فهرست

۹.....	مقدمه مترجمان
۱۱.....	مروری بر کتاب
۱۳.....	قدردانی نویسندگان
۱۵.....	بخش ۱: مروری آموزشی
۱۷.....	۱ دانستنی‌های ضروری دربارهٔ زبان
۴۶.....	۲ نمای سادهٔ خواندن: چارچوب مفهومی گسترده
۵۸.....	بخش ۲: خواندن کلمات نوشته بر صفحه
۶۰.....	۳ بازشناسی دیداری کلمات در خوانندگان ماهر
۷۳.....	۴ پیدایش و پیشرفت فرایندهای بازشناسی دیداری کلمات
۱۰۷.....	۵ آموزش مهارت‌های کلمه‌خوانی
۱۵۳.....	بخش ۳: درک زبان گفتاری و فهمیدن زبان نوشتاری
۱۵۵.....	۶ درک زبان شفاهی و فهمیدن زبان نوشتاری
۱۹۷.....	۷ آموزش درک خوانداری
۲۲۲.....	بخش ۴: ارزیابی و مداخله
۲۲۴.....	۸ ارزیابی خواندن: از رقابت‌های بین‌المللی تا فرایندهای انفرادی
۲۵۰.....	۹ آموزش ترمیمی برای مشکلات کلمه‌خوانی (نارساخوانی رشدی)
۲۷۰.....	۱۰ آموزش به کودکان دچار مشکلات درک خوانداری
۲۹۸.....	پایان کتاب
۳۰۰.....	منابع
۳۱۶.....	واژه‌نامهٔ انگلیسی به فارسی
۳۲۰.....	واژه‌نامهٔ فارسی به انگلیسی

فهرست جداول و نمودارها

فصل ۱

- جدول ۱-۱. نمادهای الفبای آوانگاری بین‌المللی برای ۲۴ همخوان زبان انگلیسی ۱۹
- جدول ۱-۲. نمادهای الفبای آوانگاری بین‌المللی برای ۲۰ واژه زبان انگلیسی ۲۰
- نمودار ۱-۱. دو روش تجزیه ساختمان هجا. ۲۹
- نمودار ۱-۲. انواع کلی نظام‌های نوشتاری (برگرفته از کولتهارت، ۱۹۸۴) ۳۰
- جدول ۱-۳. برخی از حروف که بازنماینده همخوان‌ها و واژه‌ها در زبان ترکی نو هستند. ۳۳

فصل ۲

- نمودار ۲-۱. نمای ساده خواندن ۴۷

فصل ۳

- نمودار ۳-۱ الف. شبه‌کلماتی برای بلند خواندن ۶۰
- نمودار ۳-۱ ب. کلماتی برای بلند خواندن ۶۱
- نمودار ۳-۱ ج. نام اشخاص و مکان‌های واقعی برای بلند خواندن ۶۱
- نمودار ۳-۲. فرایندهای واژگانی: مسیر دسترسی مستقیم از رسم‌الخط (الگوی املائی کلمات) به معنانشناسی (معنای کلمات) و به واج‌شناسی (تلفظ یا خوانش کلمات). ۶۴
- نمودار ۳-۳. فرایندهای کدگردانی واج‌شناختی: مسیر دسترسی غیرمستقیم از واج‌شناسی (تلفظ یا خوانش کلمات) به معنانشناسی (معنای کلمات) ۶۵
- نمودار ۳-۴. مسیر دسترسی مستقیم از املائی کلمات هم‌آوا به معنای خاص آن‌ها ۶۶
- نمودار ۳-۵. باقاعده کردن و خواندن کلمات استثناء. ۶۷

فصل ۴

- نمودار ۴-۱. عناصر زبانی پیش‌بینی و بنیادین فرایندهای کلمه‌خوانی ۷۴
- نمودار ۴-۲. فرایندهای واژگانی افزوده بر نظام زبان (موارد نقطه‌چین) ۷۵
- نمودار ۴-۳. فرایندهای کدگردانی واج‌شناختی افزوده بر نظام زبان (موارد نقطه‌چین) ۷۶
- جدول ۴-۱. گروه‌بندی خطاهای کلمه‌خوانی ۸۵
- جدول ۴-۲. نتایج بررسی رابطه میان آگاهی واج‌شناختی و رشد مهارت‌های کلمه‌خوانی ۹۴
- جدول ۴-۳. محدودیت‌های استفاده از راهبرد مقایسه واحدهای قافیه در خواندن کلمات ناآشنا ۹۷

- جدول ۴-۴. خلاصه نتایج تحقیقات مربوط به یادگیری رسم الخطی [خودآموزی] ۱۰۱
- جدول ۴-۵. اثرگذاری بازنمایی‌های واج‌شناختی و معنایی پیشین بر تشکیل بازنمایی‌های رسم الخطی ۱۰۵

فصل ۵

- جدول ۵-۱. تناظرهای نویسه-واج که با برنامه آموزش روش آوایی «حرف‌ها و صداها» و در پایان دوره بنیادین سال‌های نخستین آموخته می‌شوند ۱۱۰
- جدول ۵-۲. کلماتی که در پایان دوره بنیادین سال‌های نخستین باید آموخته شده باشند (مشمول بر کلمات بی‌قاعده و تناظرهای نویسه-واج جدید و نیاموخته) ۱۱۲
- جدول ۵-۳. عوامل مؤثر بر آموختن روابط حرف-صدا در خردسالان ۱۱۶
- جدول ۵-۴. فعالیت‌هایی که برای ایجاد و تقویت آگاهی واجی و آگاهی حرفی مناسب هستند ۱۲۷
- جدول ۵-۵. انواع رویکردها در آموزش روش آوایی خواندن ۱۳۲
- جدول ۵-۶. دو تحقیق جدید درباره مقایسه آموزش روش آوایی ترکیبی واحدهای کوچک با آموزش آوایی قیاسی واحدهای بزرگ و بررسی کارآمدی و اثربخشی آن‌ها بر رشد مهارت خواندن ۱۳۵
- جدول ۵-۷. تناظرهای نویسه-واج که شاپیرو و سولیتی (۲۰۰۸) در تحقیق خود آموزش دادند ۱۳۹
- نمودار جدولی ۵-۱. فعالیت تقابل‌های کمینه پیشرونده (مک‌کاندلیس و همکاران، ۲۰۰۳: ۸۴) ۱۴۷

فصل ۶

- نمودار ۶-۱. نمای ساده خواندن ۱۵۶
- جدول ۶-۱. نظام‌های سازنده زبان ۱۵۷
- نمودار ۶-۲. ساختمان جمله (فاعل و مفعول و فعل) ۱۶۹
- نمودار ۶-۴. درک کودکان از اشاری‌ها ۱۸۱
- جدول ۶-۲. نتایج تحقیق تجربی درک شنیداری متن ۱۸۸
- نمودار ۶-۵. تصاویر استفاده‌شده در تحقیق برنسفورد و جانسون، ۱۹۷۲ ۱۸۹

فصل ۷

- نمودار ۷-۱. عوامل نظام درک خوانداری ۱۹۹
- نمودار ۷-۲. چند نمونه از سازمان‌دهنده‌های ترسیمی ۲۱۶

فصل ۸

- نمودار ۸-۱. توزیع طبیعی ۲۲۷
- نمودار ۸-۲. درصد کودکانی که در آزمون‌های ارزیابی استاندارد در سال‌های ۱۹۹۷ تا ۲۰۱۳ به سطح ۴ خواندن در مرحله کلیدی ۲ رسیده‌اند (مسیر خط‌ها مسیر پیشرفت را نشان می‌دهد) ۲۳۳
- نمودار ۸-۳. درصد کودکان دست‌یافته به ملاک موفقیت در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ و ۲۰۱۴ و برحسب ۲۳۳

تفاوت‌های نژادی و زبانی و برخورداری و نابرخورداری از وعده غذایی مجانی	۲۳۶
نمودار ۸-۴. تعداد دانش‌آموزان برحسب نمرات آن‌ها از ۰ تا ۴۰ در سه سال اجرای واریسی غربالی آوایی.....	۲۳۷
نمودار ۸-۴. تعداد دانش‌آموزان برحسب نمرات آن‌ها از ۰ تا ۴۰ در سه سال اجرای واریسی غربالی آوایی.....	۲۳۷
نمودار ۸-۵. توزیع طبیعی همراه با نمرات استاندارد شده، رتبه‌های درصدی و نمرات نُه‌بخشی	۲۴۱
جدول ۸-۱. رابطه و نسبت میان نمرات نُه‌بخشی و نمرات انحراف استاندارد و درصد جمعیت حاضر در طبقات نُه‌گانه.....	۲۴۲
نمودار ۸-۶. نمای ساده خواندن	۲۴۸

فصل ۹

نمودار ۹-۱. نمای ساده خواندن	۲۵۳
نمودار ۹-۲. ضعف‌ها و قوت‌های بسیار رایج در نیمرخ نارساخوانی واج‌شناختی	۲۵۶
نمودار ۹-۳. ضعف‌ها و قوت‌های بسیار رایج در نیمرخ نارساخوانی سطحی	۲۵۷
نمودار ۹-۴. ضعف‌ها و قوت‌های بسیار رایج در نیمرخ نارساخوانی آمیخته	۲۵۸
جدول ۹-۱. نشانه‌های خطر نارساخوانی در مراحل مختلف زندگانی	۲۶۲

فصل ۱۰

نمودار ۱۰-۱. نمای ساده خواندن	۲۷۱
جدول ۱۰-۱. طرح تحقیق استوارد و هالم (۱۹۹۲)	۲۷۵
جدول ۱۰-۲. ویژگی‌های دو گروه از کودکان در تحقیق آکھیل (۱۹۸۲)	۲۸۰

بخش ۱

مروری آموزشی

دانستنی‌های ضروری دربارهٔ زبان

چکیده

در این فصل دانستنی‌هایی لازم دربارهٔ نظام‌های واج‌شناختی^۱ زبان‌ها آمده است: اینکه صداهای گفتاری یا آوای زبانی را آدم‌ها چه‌طور تجزیه و تحلیل و شناسایی کرده و چگونه ترکیب و سرهم می‌کنند تا زبان گفتاری یا شفاهی را بفهمند و بیان کنند. همچنین مطالبی چند دربارهٔ نظام‌های رسم‌الخطی^۲ زبان‌ها آمده است: اینکه صورت‌های زبان نوشتاری چگونه صورت‌های زبان گفتاری را مکتوب و بازنمایی می‌کنند. این دانستنی‌ها برای کسانی که دستی در آموزش خواندن و در بازشناختن و برطرف کردن مشکلاتش دارند بسیار ضروری هستند. محتوای این فصل خوانندهٔ خود را به دانش لازم برای مطالعهٔ فصول بعدی کتاب مجهز کرده و در یافتن پاسخ این پرسش مهم کمکش می‌کند که چرا یادگیری خواندن کلمات زبان انگلیسی بسیار دشوارتر از یادگیری خواندن کلمات در بسیاری از زبان‌های دیگر است؟ [مخاطب این ترجمه هم درخواهد یافت که چرا آموختن خواندن خط فارسی این قدر آسان است].

مقدمه

محققان در تحقیقی جدید، سرعتِ پیدایش و رشد مهارت‌های کلمه‌خوانی را در کودکانی که داشتند خواندن کلمات را در ۹ زبان اروپایی مختلف می‌آموختند مطالعه و مقایسه کردند (سیمور، آرو و ارسکاین، ۲۰۰۳) و در آن نشان دادند که آموختن کلمه‌خوانی در زبان انگلیسی از بیشتر زبان‌های الفبایی^۳ [زبان‌هایی که نظام نوشتاری الفبایی دارند] دشوارتر است. در واقع سرعتِ پیدایش و پیشرفت مهارت‌های کلمه‌خوانی در کودکانی که خواندن زبان انگلیسی را می‌آموختند بیش از دو برابر کُندتر از سرعتِ کودکانی بود که خواندن زبان‌های فنلاندی یا اسپانیایی یا یونانی را می‌آموختند. البته دشوار بودن به معنای ناممکن بودن نیست، چون بیشتر کودکان در بریتانیا (و در کشورهای دیگر) که زبان اول‌شان انگلیسی

1. phonological systems
2. orthographic systems
3. alphabetic languages

است) می‌توانند خواندن درست و روان کلمات را در بازه زمانی قابل قبولی بیاموزند. هرچند مراحل آغازین یادگیری خواندن انگلیسی از بقیه دشوارتر است و روان خوان شدن کودکان هم در آن وقت گیرتر. دشواری یادگیری خواندن انگلیسی سرمنشأ در رسم الخط^۱ آن دارد. همان چیزی که هندرسون (۱۹۸۴) آن را قواعد و قراردادهای خاص نظام نوشتاری هر زبانی دانسته و بر اساس چگونگی تناظر و انطباقش با زبان گفتاری تعریفش کرده است. هر زبانی از الگوها و قواعد نوشتن خاص خود برخوردار است پس هر زبانی نظام رسم الخطی خاص خود را دارد. خوانندگان مبتدی درباره نظام نوشتاری هر زبانی باید همین را بیاموزند که نظام رسم الخطی آن زبان چگونه با زبان گفتاریش انطباق و تناظر دارد. در این فصل انواع نظام‌های نوشتاری و چرایی دشواری نظام نوشتاری انگلیسی واکاوی می‌شود. در ادامه هم چند اصطلاح تخصصی معرفی خواهد شد. این معرفی کمک می‌کند معنای کلمات و مفاهیم آمده در این کتاب دقیق و روشن فهمیده شوند. چند تمرین هم هست که درک و بیان این واژگان تخصصی را آسان خواهد کرد. مخاطبان این کتاب خوانندگان ماهر بزرگسال هستند لذا دانش رسم الخطی انگلیسی [فارسی] در آن‌ها کاملاً نهادینه و درونی شده است در نتیجه بیشتر مطالبی که در ادامه می‌آید جزو دانش ضمنی آن‌هاست. اما برای سردرآوردن از چگونگی پیدایش و پیشرفت خواندن و بازشناختن روش‌های درست آموزش آن به کودکان بایسته است که این دانش ضمنی به دانشی صریح و آشکار و در دسترس تبدیل شود. امید است در پایان این فصل خوانندگان متقاعد شده باشند که آموختن رسم الخط انگلیسی گرچه دشوار است اما جالب و لذت‌بخش هم هست و همچنین دریافته باشند که معلمان و مربیان قوی می‌توانند این جذابیت و لذت را برای دانش‌آموزان‌شان نمایان و مهیا کنند.

همه نظام‌های نوشتاری، آواهای زبانی یا صداهای گفتاری را مکتوب و بازنمایی می‌کنند. به هر یک از این آواهای زبان، واج^۲ و به نظام آوایی زبان‌ها، واج‌شناسی می‌گویند. پیش از بررسی نظام‌های نوشتاری گوناگون باید نظام‌های واج‌شناختی زبان‌ها و به‌ویژه نظام واج‌شناختی زبان انگلیسی معرفی و واریسی شوند زیرا نظام رسم الخطی هر زبانی نظام واج‌شناختی همان زبان را مکتوب و بازنمایی می‌کند.

واج‌شناسی: نظام آوایی زبان

واج‌شناسی همان نظام آوایی زبان است. کلمه phonology [واج‌شناسی] از دو کلمه یونانی phone به معنای صدا یا آوا و logos به معنای کلمه یا گفتار ساخته شده است. پس معنای لفظی phonology می‌شود آواها یا صداهای زبان یا واج‌شناسی. پس نظام واج‌شناسی که خود زیرنظامی از کل نظام زبان است با واحدهای آوایی یا صداهای زبانی سروکار دارد. صداهای هر زبانی بر طبق نظام و قواعد واج‌شناختی آن زبان سرهم و ترکیب می‌شوند و کلمات منفردش را می‌سازند. در جدول زیر آواها یا صداهای گفتاری (واج‌های) زبان انگلیسی با نمادهای الفبای آوانگاری

1. orthography
2. phoneme

بین‌المللی^۱ آورده و فهرست شده‌اند. در هر ردیف، یگانه نماد آوانگاری بین‌المللی برای هر واج همراه با کلمهٔ حاوی آن آمده است تا چگونگی تلفظ و املاي هر واجی در کلمات انگلیسی روشن شود. در جدول ۱-۱، نمادهای الفبای آوانگاری بین‌المللی برای واج‌های همخوان^۲ [همخوان‌ها] و در جدول ۲-۱، نمادهای آوانگاری بین‌المللی برای واج‌های واکه^۳ [واکه‌ها] آمده است.

جدول ۱-۱. نمادهای الفبای آوانگاری بین‌المللی برای ۲۴ همخوان زبان انگلیسی

تلفظ و املاي فارسی نمادهای آوانگاری	معنای فارسی	کلمات حاوی هر واج	نمادهای آوانگاری
پ	لقمه	pat	p
ب	خفاش	bat	b
ت / ط	توری	tat	t
د	سگ	dog	d
ک	گربه	cat	k
گ	بز	goat	g
ف	چاق	fat	f
و	رای	vote	v
ث (بینادندانی عربی و انگلیسی)	شست	thumb	θ
ذ (بینادندانی عربی و انگلیسی)	آنها	they	ð
س / ث / ص	نشست	sat	s
ز / ذ / ظ / ض	باغ وحش	zoo	z
ش	مغازه	shop	ʃ
ژ	گنج	treasure	ʒ
چ	تراشه	chip	tʃ
ج	کوزه	jug	dʒ
م	حصیر	mat	m
ن	نه	not	n
-	آواز	sing	ŋ
ل	کُنده درخت	log	l
ر	موش صحرايي	rat	r
ی-	زرد	yellow	j
و (دولبی / عربی و انگلیسی)	تماشا	watch	w
ه / ح	سلام	hello	h

[همخوان‌های دیگری هم در زبان فارسی هست که در زبان انگلیسی نیست مانند G/ق / غ یا X/خ. روشن است که در زبان انگلیسی هم واج‌هایی هست که در زبان فارسی نیست.]

1. International Phonetic Alphabet (IPA) symbol
2. consonant phonemes
3. vowel phonemes

جدول ۲-۱. نمادهای الفبای آوانگاری بین‌المللی برای ۲۰ واکهٔ زبان انگلیسی

واکه‌های سادهٔ کوتاه ^۱			
تلفظ و املاي فارسي نمادهای آوانگاری	معنای فارسی	کلمات حاوی هر واج	نمادهای آوانگاری
زبان فارسی ۶ واکهٔ ساده دارد:	نشستن	sit	i
/a/u/i/æ/e/o/	نمناک	wet	ε
آی او _____	گره	cat	æ
در زبان فارسی، بلندی و کوتاهی واکه مختصهٔ ممیز نیست، یعنی تفاوت معنایی ایجاد نمی‌کند.	نقشه	plot	ɒ
	اردک	duck	ʌ
	گذاردن	put	ʊ
	موز	banana	ə
واکه‌های سادهٔ بلند ^۲			
	درخت	tree	i
	دختر	girl	ɜ
	پدر	father	ɑ:
	دید	saw	ɔ
	کفش	shoe	u
واکه‌های مرکب ^۳			
اکثر زبان‌شناسان زبان فارسی اتفاق نظر دارند که در نظام واج‌شناسی این زبان هیچ واکهٔ مرکبی وجود ندارد هرچند در سطح آواشناسی صداهایی هستند که شبیه واکهٔ مرکب تلفظ می‌شوند مانند /ai/ در کلمات جای و نای و /ei/ در کلمات نی و ری.	بازی	play	ei
	رفتن	go	əʊ
	افسوس	sigh	ai
	حالا	now	aʊ
	پسر	boy	ɔi
	ترس	fear	iə
	آنجا	there	εə
	خالص	pure	ʊə

در تلفظ واکهٔ مرکب، عضله زبان گویی از تلفظ یک واکهٔ ساده به تلفظ واکهٔ سادهٔ دیگری غلت می‌خورد.

در این دو جدول روشن است که زبان انگلیسی ۴۴ واج دارد: ۲۴ همخوان و ۲۰ واکه. خود این اعداد و ارقام حکایت از چالش‌های رسم‌الخطی انگلیسی دارند چراکه انگلیسی برای نوشتن این ۴۴ واج تنها ۲۶ حرف الفبا دارد.^۴ همین نابرابری تعداد حروف با تعداد واج‌های زبان انگلیسی است که نوشتن آواهای آن را دشوار و چالشی می‌کند [در رسم‌الخط انگلیسی ۲۰۵ جور ترکیب از این ۲۶ حرف ساخته می‌شود تا این ۴۴ آوا را به انحای مختلف بازنمایی و مکتوب کند]. اما الفبای آوانگاری

1. Short monophthong vowels
2. Long monophthong vowels
3. Diphthong vowels

۴. زبان فارسی ۲۹ واج دارد و ۳۲ حرف الفبا